

A Critical Review on the Book ***Global Historical Sociology***

Mehdi Zibaei*

Abstract

The relationship between Historical Sociology (HS) and International Relations (IR) is one of the relatively new fields of study, which has attracted the attention of researchers and activists of both fields during the last few decades. In other words, the impact of the international environment on internal developments is the basis for the emergence of this field of study with general titles such as International Historical Sociology (IHS) or Historical Sociology of International Relations (HSIR) during the first years or decade of the current century. The theoretical research on the book “*Global Historical Sociology*” (GHS), raises the question of whether it is possible to know global historical sociology as a conjuncture point between the mentioned fields of study. The authors of the book criticized this tenet as a transdisciplinary branch that includes three areas: World Sociology, Historical Sociology, and World History. The studies carried out show that ambiguity in the possibility of methodological integration of the fields of sociology and history on the one hand and neglecting the position of the state in global transformations or its overlapping with the newly emerging field of Global Studies causes the current deficiencies in the content and methodological coherence of the book. However, the mentioned attitude can be more carefully considered and developed in the future. In this article, it will be tried to express the strengths and weaknesses of this work with a critical view.

Keywords: Sociology, History, International, Transnational, Globalization.

* Assistant Professor, Department of International Relations, Imam Khomeini International University, Qazvin,
Iran, zibaei@soc.ikiu.ac.ir

Date received: 27/08/2023, Date of acceptance: 10/01/2024

Extended Abstract

The book *Global Historical Sociology* has enriched historical Sociology in social sciences by expanding its scope. Studies of historical sociology and historical sociology in International Relations have so far overlooked continuous histories or global dynamics and, instead, highlighted the role of governments as the primary unit of analysis. Assuming that no concept in the historical context has an eternal and unchanging state, the authors of the book's different chapters assume this situation as a problem rather than a pleasant contrast. They insist on viewing the state and social structures as non-historical, predetermined infrastructures, both theoretically and methodologically. Rather, it is important to consider these "entities in motion" in an interconnected manner. Although the authors blame the state-centered and Eurocentric perspectives for their relative indifference to the global context or continuous historical interpretations, *Global Historical Sociology*, as a research project, does not entirely reject these perspectives. Rather, they are reconstructed in a relational framework. For example, presenting and analyzing Eurocentric perspectives can evoke the hidden motivations of European colonialism and justify the European globalization project, which is considered a Hegelian dialectical turn. In this sense, *Global Historical Sociology* is a meta-analysis that combines the theoretical and methodological concepts of historical sociology, global history, and international relations. Researchers in historical sociology, international relations, and global history look for the missing links of continuous historical narratives that underlie specific cases. They then reinterpret these links within the context of global history. Despite the above-mentioned features, which are noteworthy facets of the book in terms of creating new avenues for the interaction of sociology, history, and international relations, *Global Historical Sociology* is still subject to serious criticism. The three categories into which book and article criticisms are conventionally divided are edition, methodology, and content. Given the high-quality indicators of the books published by major international academic publications such as Cambridge, there seem to be fewer criticisms of the book's edition. Therefore, this article provides a serious critique of this book in the other two sections, i.e., methodology and content. From a methodological viewpoint, this work is criticized more for its eclectic nature. In other words, this work lacks the necessary theoretical coherence because it focuses on two distinct study areas and employs two different methodological models. Although this could be considered a theoretical drawback, it is unquestionably a strength for studies in this area in terms of comprehensiveness and coverage of various subjects. This indicates that historical

sociology can cover a wider range of topics thanks to the induction and analogy methods provided by sociology and history, respectively. Nevertheless, since these fields of study are different, *Global Historical Sociology* lacks the necessary theoretical coherence. In terms of content, there are several criticisms of this book. First, it is noteworthy that historical sociology considers the state as a governance system. Although it discusses sub-national and transnational levels of communication, it overlooks the global expansion of the modern state system during the 19th and 20th centuries. In other words, rejecting the state as the focal point of historical sociology is considered an innovative aspect of this book. However, the imposition of this approach on non-European populations could raise non-European concerns. Second, the book's editors present *Global Historical Sociology* as a transdisciplinary field of study in the introduction section; nevertheless, their explanations primarily highlight the interdisciplinary nature of this area. Interdisciplinary studies use various approaches to coordinate related fields of knowledge, whereas transdisciplinary studies emphasize the unity of intellectual frameworks at a level above the perspectives of particular disciplines. Third, while *Global Historical Sociology* is a product of three different academic disciplines, sociology is not the only source of its focus on social studies. The study of social relations is a goal of the field of global studies, which is a subset of the social sciences. In other words, the emergence and expansion of international studies, which deal with social relations outside the West, has met the call for global historical sociology. Finally, *Global Historical Sociology* disregards the state within the framework of a zero-one perspective. This indicates that the state has not been considered despite being the epicenter of many developments in both the domestic and global environment, although this element can affect many developments even outside the sphere of the state.

Bibliography

- Anderson, Perry (2012), *Lineages of the Absolutist State*, translated by Hassan Mortazavi, Tehran: Thaaaleth Publication. [in Persian]
- Anievas, A. and K. Matin (2016), *Historical Sociology and World History Uneven and Combined Development over the Longue Durée*, New York: Rowman & Littlefield International Ltd.
- Badamchi, Meitham (2007), "Individualism and Holism in Philosophy of Social Science", *Methodology of Social Sciences and Humanities*, Vol. 13, No. 52, Pp. 105-127. [in Persian]
- Barkawi, T. (2017), "States, Armies, and Wars in Global Context", in: *Global Historical Sociology*, J. Go and G. Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Darian-Smith, E. and Ph. C. McCarty (2017), *The Global Turn: Theories, Research Designs and Methods for Global Studies*, California: University of California Press.

- Ebrahimifar, Tahereh and Monavari, Seyed Ali (2011), "An introduction to historicism in international relations: historical sociology and common research fields in international relations", *Political Studies Quarterly*, Vol. 13, No. 4. Pp. 33-42. [in Persian]
- Erikson, E. (2017), "The Influence of Trade with Asia on British Economic Theory and Practice", in: *Global Historical Sociology*, J. Go and G. Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Go, J. and G. Lawson (eds.) (2017), *Global Historical Sociology*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobden, S. and J. M. Hobson (2002), *Historical Sociology of International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobson, J. M. and G. Lawson, and J. Rosenberg (2010), "Historical Sociology", in: *The International Studies Encyclopedia*, R. A. Denemark (ed.), Oxford: Wiley-Blackwell.
- Hobson, J. M. (2017), "Worlding the Rise of Capitalism: The Multicivilizational Roots of Modernity", in: *Global Historical Sociology*, J. Go and G. Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Katouzian, Mohammad Ali Homayoun (2009), *Conflict between the State and the Nation: The Theory of History and Politics in Iran*, translated by Alireza Tayeb, Tehran: Nei Publishing House. [in Persian]
- Lachmann, R. (2013), *What is Historical Sociology?*, Cambridge: Polity Press.
- Lawson, G. (2017), "A Global Historical Sociology of Revolution", in: *Global Historical Sociology*, J. Go and G. Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Lawson, G. (2007), "Historical Sociology in International Relations: Open Society, Research Program, and Vocation", *International Politics*, vol. 44, no. 4, Available at: <<https://www.ssrn.com/abstract=2281551>>.
- Maan, M. (2003), "Autonomous Power of the State: Its Origins, Mechanisms and Results", in: *State/Space: A Reader*, N. Brenner et al. (eds.), Berlin: Blackwell Publishing.
- Magubane, Z. (2017), "Following 'the Deeds of Men': Race, 'the Global', and International Relations", in: *Global Historical Sociology*, J. Go and G. Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Norton, M. (2017), "Real Mythic Histories: Circulatory Networks and State-Centrism", in: *Global Historical Sociology*, J. Go and G. Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Patil, V. (2017), "Sex, Gender, and Sexuality in Colonial Modernity: Towards a Sociology of Webbed Connectivities", in: *Global Historical Sociology*, J. Go and G. Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Phillips, A. (2017), "Asian Incorporation and the Collusive Dynamics of Western "Expansion", in the Early Modern World", in: *Global Historical Sociology*, J. Go and G. Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Sariolghalam, M. (2022), "Factors Shaping Iran's Current JCPOA Calculations", *Middle East Institute*, Retrieved at: <<https://www.mei.edu/publications/factors-shaping-irans-current-jcpoa-calculations>>.
- Shilliam, R. (2017), "The Crisis of Europe and Colonial Amnesia: Freedom Struggles in the Atlantic Biotope", in: *Global Historical Sociology*, J. Go and G. Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Skocpol, Theda (2012), *Insight and Method in Historical Sociology*, translated by Seyed Hashim Aghajari, Tehran: Central Publishing. [in Persian]

115 Abstract

- Šubrt, J. (2017), *The Perspective of Historical Sociology: The Individual as Homo-Sociologicus Through Society and History*, Bingley: Emerald Publishing Limited.
- Tamm, M. and L. Olivier (2019), *Rethinking Historical Time: New Approaches to Presentism*, London: Bloomsbury Publishing Plc.
- Toomey, A. H. et al. (2015), "Inter- and Trans-Disciplinary Research: A Critical Perspective", *GSDR*, Retrieved at: <<https://www.sustainabledevelopment.un.org/content/documents/612558-Inter-%20and%20Trans-disciplinary%20Research%20-20A%20Critical%20Perspective.pdf>>.
- Zibaei, Mehdi, Simbar, Reza, & Jansiz, Ahmad (2019), "Historical Sociology of International Relations (HSIR) A Theoretical Framework of International System Analysis", *Iranian Research letter of International Politics*, Vol. 6, No. 2, Pp. 83-108, Doi: 10.22067/jipr.v6i2.64992. [in Persian]
- Zimmerman, A. (2017), "Conclusion: Global Historical Sociology and Transnational History-History and Theory Against Eurocentrism", in: *Global Historical Sociology*, J. Go and G. Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.

بررسی انتقادی کتاب *Global Historical Sociology* (جامعه‌شناسی تاریخی جهانی)

مهدی زیبایی*

چکیده

اگر ظهور حوزه مطالعاتی جامعه‌شناسی تاریخی را واکنشی به روش‌شناسی علم در عصر مدرن بدانیم، بدون شک، پیوند جامعه‌شناسی تاریخی و محیط بین‌الملل واکنشی به تقلیل نقش بین‌الملل در بروز روی‌دادها و تحولات داخلی دولت‌هاست. به عبارت دیگر، تأثیرپذیری تحولات داخلی از محیط بین‌الملل زمینه‌ساز ظهور یک حوزه مطالعاتی نوین شده است که طی سال‌ها یا دهه ابتدایی قرن میلادی حاضر با عناوین مختلفی چون جامعه‌شناسی تاریخی بین‌الملل، یا جامعه‌شناسی تاریخی روابط بین‌الملل، و ... مطرح می‌گردد. کتاب *جامعه‌شناسی تاریخی جهانی* به دنبال پاسخ به این سؤال است که امکان تحلیل روابط بین کشورها در سطحی پایین‌تر یا بالاتر از دولت میسر است؟ به‌باور نویسندگان، ارتباط بین دولت‌ها به واسطه ماهیت اجتماعی آن تنها به روابط بین دستگاه‌های سیاسی ختم نمی‌شود. بررسی‌های به‌عمل آمده گویای آن است ابهام در امکان ادغام متدولوژیک حوزه‌های جامعه‌شناسی و تاریخ از یک سو و بی‌توجهی به جایگاه دولت در دگرگونی‌های بین‌المللی یا هم‌پوشانی آن با حوزه نوظهور مطالعات جهانی باعث وجود کاستی‌هایی در انسجام نظری و محتوایی دیدگاه مطرح‌شده در این اثر شده است. با این حال، نگرش مذکور می‌تواند در آینده با دقت بیش‌تری مورد توجه و توسعه قرار گیرد. در مقاله حاضر، سعی خواهد شد با نگاهی انتقادی و در چهارچوب روش‌های قیاس و استقرا نقاط قوت و ضعف این اثر بیان شود.

کلیدواژه‌ها: جامعه‌شناسی، تاریخ، بین‌الملل، فراملی، جهانی‌شدن.

* استادیار، روابط بین‌الملل، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران، zibaei@soc.ikiu.ac.i

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۰۵، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۲۰

۱. مقدمه

جامعه‌شناسی تاریخی رویکردی است که در آن تغییر و تحولات جامعه انسانی در عرصه تاریخی و رابطه آن با وضع موجود از طریق مفاهیم و نظریه‌های جامعه‌شناختی، در دو شکل رابطه علی بین پدیده‌های موردبحث (کنش‌گران و ساختارها) و فهم و شناخت معنای پدیده‌ها، موردتبیین و بررسی قرار می‌گیرد. امروزه، جامعه‌شناسی تاریخی چیزی است در حد روشن کردن فرایند تاریخی خاصی که در زمینه‌های معینی روی داده است و فرمول‌بندی چهارچوب‌های تبیینی که در زمینه‌های مختلفی شکل گرفته یا دست‌کم روشن کردن پرسش‌هایی که در زمینه‌های مختلفی به آن‌ها توجه شده است. این‌که چگونه می‌توان تبیین را با تحلیل یا نظریه را با تاریخ، به‌مثابه رشته‌ای نقلی، ترکیب کرد، هدف اصلی کار جامعه‌شناسی تاریخی است. در وهله نخست، به‌نظر می‌رسد نوعی دوگانگی میان علوم اجتماعی و تاریخ وجود دارد، درحالی‌که علوم اجتماعی معطوف به رویکرد قانون‌نگر، قیاسی، و نظریه‌های عام است؛ تاریخ متوجه رویکرد یگانه‌نگار، استقرایی، و توصیفات خاص است (ابراهیمی‌فر و منوری ۱۳۹۰: ۳۴)، اما درواقع نگاه جامعه‌شناسی تاریخی، ترکیبی از دو دانش جامعه‌شناسی و تاریخ است. اگر جامعه‌شناسی را دانشی معطوف به شناخت وجوه عام، ساختاری، و باثبات زندگی اجتماعی بدانیم، تاریخ دانشی معطوف به شناخت وجوه خاص، روی‌دادی و دگرگون‌شونده زندگی اجتماعی است. به عبارت دیگر، مورخ وجوه مختلف زندگی اجتماعی را در دوره‌های زمانی مختلف موردبررسی قرار می‌دهد تا ویژگی‌های منحصربه‌فرد آن را نشان دهد، اما جامعه‌شناس ارتباط میان این دو وجوه را در گستره‌های ارتباطی مختلف مورد مطالعه قرار می‌دهد تا قواعد حاکم بر زندگی اجتماعی را کشف کند.

تا پیش از دهه ۱۹۷۰ م صحبتی از امکان ماهوی حضور جامعه‌شناسی تاریخی در سطح فراملی وجود نداشت. به عبارت دیگر، فقدان اعتقاد به وجود جامعه بین‌الملل مانع اندیشیدن در این حوزه مطالعاتی بود. آثار اولیه متفکرانی چون برینگتون مور (Barrington Moore)، ایمانوئل والرستاین (Immanuel Wallerstein) و غیره راه را برای پیوند جامعه‌شناسی تاریخی و محیط بین‌الملل هموار ساخت. جامعه‌شناسی تاریخی از اواخر دهه ۱۹۷۰ و اوایل دهه ۱۹۸۰ به‌رشته روابط بین‌الملل وارد شده است. علت اصلی ورود جامعه‌شناسی تاریخی به عرصه روابط بین‌الملل واکنش به نظریه‌های غالب روابط بین‌الملل در طول دهه‌های مذکور بود که سه نقصان اساسی فقدان نظریه دولت، ناتوانی در توصیف تغییرات ساختاری، و بی‌توجهی به مجموعه پیچیده ارتباطات بین حوزه‌های فروملی، ملی، و فراملی را داشتند. از دید گورمیندر بهامبارا

(Gurminder Bhabra) جامعه‌شناسی تاریخی روابط بین‌الملل جامعه‌شناسی یا تاریخ صرف نیست، بلکه امتزاج جامعه‌شناسی تاریخی و روابط بین‌الملل تمرکز بر موضوعاتی نظیر چگونگی شکل‌گیری دولت، مناسبات بین‌المللی، و ظهور و تکامل روندهای جهانی است. از سوی دیگر، جورج لاوسن (George Lawson) آثار مرتبط با اتصال جامعه‌شناسی تاریخی و رشته روابط بین‌الملل را متمرکز بر مسائلی چون تحلیل خاستگاه‌های نظام‌های بین‌المللی در طی زمان‌ها و مکان‌های مختلف، تحلیل خاستگاه‌های غیرغربی نظام جهانی معاصر، رابطه هم‌تکوینی میان قلمرو بین‌المللی و مناسبات دولت – جامعه در روندهای تغییر اساسی، بررسی منطق اجتماعی نظم‌های مالی بین‌المللی می‌داند (Lawson 2007: 344).

در این میان، پل شرودر (Paul Schroeder) با مدنظر قراردادن تناسب بالقوه میان تاریخ بین‌المللی و نظریه روابط بین‌الملل به دنبال استفاده از مواد خام و یافته‌های این دو حوزه توسط یک‌دیگر است. جان هابسون (John Hobson) با انتقاد از غیرتاریخی‌بودن جریان اصلی روابط بین‌الملل و المن‌ها (Elmans) با فاقد معنا دانستن رشته روابط بین‌الملل بدون تاریخ و گرایش تاریخی اشاره به دستاورد فکری لاوسن مبنی بر عدم تفکیک میان نظریه بستمند – که در آن نظریه از روایت فراگیر مورخ تبعیت می‌کند و نظریه فراگیر، که در آن روایت از بایسته‌های نظری نظریه‌پرداز تبعیت می‌کند، – دارند. در مجموع، جامعه‌شناسی تاریخی روابط بین‌الملل با تکیه بر اجتماعی‌بودن سرشت بشر و تأثیرپذیری توأمان آن از محیط‌های درونی و بیرونی راه را برای التقاط و تمرکززدایی می‌گشاید. در این جهت، اشاره مستقیم به عبارت «بین‌الملل» در نظریه یادشده بستری برای تولید حجم گسترده‌ای از آثار بوده است که به‌نحوی از انحا به عرصه بین‌المللی مرتبط هستند. این وضعیت فضا را برای نوآوری و ارائه نگرش‌های جدید درباره ساختار بین‌المللی فراهم آورده است، به‌طوری‌که متفکران فعال در این حوزه با مشخص کردن مرزهای نظریه جامعه‌شناسی تاریخی روابط بین‌الملل در طول دهه گذشته به دنبال ایجاد انسجام در نظریه موردبحث بوده‌اند (زیبایی و دیگران ۱۳۹۷: ۸۵).

۲. دلیل انتخاب اثر موردنقد و سیر تطور جامعه‌شناسی تاریخی در حوزه بین‌الملل

کتاب *جامعه‌شناسی تاریخی جهانی* را انتشارات دانشگاه کمبریج در سال ۲۰۱۷ روانه بازار کرد. این اثر که، به ویراستاری دو تن از استادان برجسته جامعه‌شناسی (یولین گو/Julian Go) و روابط بین‌الملل (جورج لاوسن) به‌رشته تحریر درآمده است، به‌واسطه طرح دیدگاه‌های نوین در حوزه مطالعات جامعه‌شناسی تاریخی توانست در سال ۲۰۱۹ جایزه جوزف فلیچر

(Joseph Fletcher Prize) انجمن مطالعات بین‌المللی آمریکا را کسب کند. به‌طور کلی کتاب مذکور از دو جنبه دارای اهمیت و اعتبار خوانش و نقد است. اول، با گذشت نزدیک به نیم قرن از پیوند دو حوزه مطالعاتی مورد اشاره (جامعه‌شناسی و روابط بین‌الملل)، این اثر دومین کتاب مُدَوَن و فراگیر در این قلمرو محسوب می‌گردد. کتب به‌نگارش درآمده توسط سایر جامعه‌شناسان تاریخی که در این مقاله به‌طور جسته‌و‌گریخته از آن‌ها یاد می‌شود، هریک به ابعاد مختلفی از پیوند این دو حوزه و به‌طور صریح‌تر از تأثیرگذاری بین‌الملل بر داخل به‌نوعی از انجا حرف رانده‌اند، اما به‌طور خاص و دقیق‌تر این اثر دومین منبع جامع و راه‌گشایی است که پس از کتاب جامعه‌شناسی تاریخی روابط بین‌الملل (Hobden and Hobson 2002) روانه بازار نشر گردید. شایان ذکر است معدود آثار دیگری در این حوزه وجود دارند که طی دو دهه گذشته به زیور طبع آراسته شده‌اند، اما هیچ‌یک به‌اندازه دو کتاب مورد بحث نتوانسته‌اند بر ادبیات بین‌رشته‌ای جامعه‌شناسی تاریخی روابط بین‌الملل به‌نحو شایسته تأثیرگذار باشند. برای مثال، کتاب جامعه‌شناسی تاریخی و تاریخ جهانی: توسعه مرکب و ناموزون در بستر زمانی طولانی (Anievas and Matin 2016) با آن‌که به‌دنبال توجیه نظری بین‌الملل در تحولات داخلی کشورهاست، اما به‌دلیل تعهد نظری آن به نظریه مارکسیستی توسعه مرکب و ناموزون (Uneven and Combined Development) از لئون تروتسکی (Leon Trotsky)، نمی‌توان آن را یک پژوهش عام و راه‌بردی در زمینه پیوند جامعه‌شناسی تاریخی و بین‌الملل برشمرد.

دومین دلیل انتخاب این اثر برای مطالعه و نقد به محتوای آن بازمی‌گردد. این کتاب در زمانی وارد بازار گردید که به‌نظر می‌رسید، جریان مطالعاتی جامعه‌شناسی تاریخی در حوزه بین‌الملل با یک بن‌بست مواجه است. در همین چهارچوب با مذاقه در فعالیت‌های به‌عمل‌آمده طی سالیان گذشته مشخص خواهد شد که تلاش‌های نظری صورت‌گرفته در این حوزه بیش‌تر وام‌دار دیگر کارهای نظری مطرح در این حوزه‌های مطالعاتی هستند. یکی از آن‌ها تلاش صورت‌گرفته توسط جان هابسون، جورج لاوسن، و جاستین روزنبرگ (Justin Rosenberg) است که با عنوان «جامعه‌شناسی تاریخی» در دایرةالمعارف مطالعات بین‌الملل به‌چاپ رسید (Hobson et al. 2010). این مقاله برپایه دیدگاه چارلز رایت میلز (Charles wright Mills) در کتاب تخیل جامعه‌شناختی (The Sociological Imagination) اقدام به سامان‌دادن ساختار نظری جامعه‌شناسی تاریخی در سطح بین‌الملل می‌کند. مؤلفان این مقاله در جهت دیدگاه میلز، که معتقد بود زندگی انسان‌ها باید در پرتو اتصال سه حوزه ساختار اجتماعی، بیوگرافی، و تاریخ تفسیر شوند، یک چهارچوب نظری برای تحلیل نظری پدیده‌ها

در سطح بین‌الملل در پرتو اتصال ساختار اجتماعی، دولت، و تاریخ ارائه دادند. صرف‌نظر از درست یا اشتباه بودن تلاش‌های به‌عمل‌آمده درخصوص پیوند نظری جامعه‌شناسی تاریخی و روابط بین‌الملل در اثر مذکور، کتاب *جامعه‌شناسی تاریخی جهانی* ضمن ایجاد گشایش در بن‌بست نظری موصوف، چشم‌اندازی نوین دربرابر پژوهش‌گران این حوزه مطالعاتی گشوده است تا در چهارچوب یک رویکرد رابطه‌ای (relational approach) در آینده شاهد آثار پژوهشی عدیده‌ای در این بخش باشیم.

۳. نسبت نظریه جامعه‌شناسی تاریخی جهانی با وضعیت ایران امروز

ارتباط بین محتوی کتاب *جامعه‌شناسی تاریخی جهانی* با ایران امروزی از دو ساحت نظری و عملی قابل‌تأمل است. از دیدگاه نظری، ادبیات تولیدی مرتبط با حوزه مطالعاتی جامعه‌شناسی تاریخی در هر دو شکل تألیف و ترجمه در کشور سابقه‌ای طولانی دارد. بخشی از این آثار به‌طور عمده ترجمه‌ای به معرفی ساختار ابعاد روشی رویکرد جامعه‌شناسی تاریخی پرداخته‌اند (برای مثال، اسکاچپول ۱۳۹۲)، بخشی دیگر کتب نگاشته‌شده در چهارچوب رویکرد جامعه‌شناسی تاریخی هستند که به فارسی ترجمه شده‌اند (برای مثال، اندرسون ۱۳۹۲)، و درنهایت دسته‌ای از آثار با وام‌داری از رویکرد جامعه‌شناسی تاریخی به ارائه تحلیلی درباره موضوع خاص داخلی بسنده کرده‌اند (برای مثال، کاتوزیان ۱۳۸۹). باین‌حال، رابطه بین جامعه‌شناسی تاریخی و روابط بین‌الملل تا اندازه زیادی برای پژوهش‌گران ایرانی در هاله‌ای از ابهام است. این ابهام ازیک‌سو به این برمی‌گردد که رویکرد جامعه‌شناسی تاریخی در حوزه روابط بین‌الملل در زمره نظریه‌های بازتابی است که درمقابل جریان اصلی نظری در این رشته محسوب می‌گردند.

به‌طور کلی بخش عمده پژوهش‌گران فعال رشته روابط بین‌الملل از حیث نظری متعهد به جریان اصلی (آرمان‌گرایی و واقع‌گرایی) هستند. بر این اساس، در سطح بین‌الملل نیز به نسبت پژوهش‌گران اندکی به‌طور عملیاتی به کاربرست جامعه‌شناسی تاریخی در روابط بین‌الملل می‌پردازند که انعکاس این وضعیت در جامعه علمی کشور ایران قابل‌مشاهده است. شایان ذکر است، برحسب پی‌گیری‌های به‌عمل‌آمده، تنها در تعداد محدودی از گروه‌های آموزشی روابط بین‌الملل در دانشگاه‌های کشور (به تحقیق کم‌تر از انگشتان یک دست) استادان فعال در حوزه نظریه روابط بین‌الملل از آشنایی و تسلط کافی بر ابعاد جامعه‌شناسی تاریخی و ارتباط آن با روابط بین‌الملل برخوردارند و این رویکرد را برای دانشجویان دوره‌های تحصیلات تکمیلی

تدریس می‌کنند. ادبیات موضوعی تولیدشده در این حوزه بین‌رشته‌ای نیز در وضعیت مساعدی به‌سر نمی‌برد. با بررسی مقالات به‌چاپ‌رسیده در نشریات علمی کشور در حوزه روابط بین‌الملل مشخص خواهد شد که حجم مقالات به‌چاپ‌رسیده در حوزه جامعه‌شناسی تاریخی روابط بین‌الملل در بهترین حالت شاید به تعداد انگشتان دو دست برسد. به‌طور خلاصه، اغراق‌آمیز نیست که ادعا شود هم‌اکنون جامعه علمی کشور در حوزه نظری و موضوعی از فقر آثار مرتبط با ادبیات بین‌رشته‌ای جامعه‌شناسی تاریخی و روابط بین‌الملل در رنج است.

در حوزه عمل نیز انعکاس آن را می‌توان در شرایط امروز کشور مشاهده کرد. جامعه‌شناسی تاریخی با ترکیب دو حوزه جامعه‌شناسی و تاریخ و هم‌چنین روش‌شناسی متقاطع به‌ترتیب قیاس و استقرا در جست‌وجوی تحلیل چرایی وقوع حوادث به‌عنوان نقاط عطف تاریخی و تفسیر فرایندی آن‌هاست. از این منظر، دغدغه اصلی این رویکرد شناخت و توجه به دگرگونی‌های بزرگ است که در یک بستر تاریخی به‌وقوع می‌پیوندد. در پرتو این نگاه چنانچه عوامل تأثیرگذار بر پاره‌ای از حوادث را فراتر از عوامل بومی و بیرون از محیط داخلی بدانیم، به‌طور محسوس پیوند جامعه‌شناسی تاریخی و محیط بین‌الملل برجسته‌تر خواهد شد. برای مثال، حوادثی چون قحطی ناشی از جنگ جهانی دوم در کشور ایران یا تأثیرپذیری برنامه‌های اجتماعی-سیاسی دولت پهلوی دوم در اوایل دهه ۱۳۴۰ ش از برنامه اتحاد برای پیشرفت (Alliance for Progress) جان اف کندی رئیس‌جمهور وقت آمریکا و نتایج حاصل از این دو واقعه گویای نقش خواسته یا ناخواسته محیط بین‌الملل بر تحولات داخلی است. در این چهارچوب، به‌باور برخی از کارشناسان وضعیت ایران امروز که بیش از دو دهه درگیر برنامه هسته‌ای است تا اندازه قابل‌ملاحظه‌ای ناشی از عدم درک و شناخت مناسب جایگاه محیط بین‌الملل از یک‌سو و تعریف و تنظیم رابطه خود با بازیگران بزرگ در پرتو تأمین منافع ملی از سوی دیگر است (Sariolghalam 2022). به‌عبارت دیگر، توجه به اهمیت محیط بین‌الملل در سرنوشت کشور و یا نقش کم یا زیاد آن در موفقیت یا شکست دولت‌های مختلف گویای ضرورت پرداختن به جامعه‌شناسی تاریخی جهانی توسط نهادهای مختلف دولت است. البته اشاره موجز به این نکته خالی از لطف نیست که یکی از دلایل جهت‌گیری سیاست خارجی ایران نسبت به محیط بین‌الملل به‌دنبال پیروزی انقلاب اسلامی ریشه در تجربه تلخ استعماری کشور دارد که انعکاس آن را امروز می‌توان در رفتار خارجی دولت مشاهده کرد. بنابر پیام اصلی کتاب جامعه‌شناسی تاریخی جهانی، نقش بین‌الملل تنها در تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم بازیگران دولتی خلاصه نمی‌شود، بلکه بخشی از جامعه‌پذیری‌های فرهنگی که در کشور از آن‌ها به‌عنوان تهاجم فرهنگی یاد می‌کند، محصول تأثیرپذیری غیردولتی جوامع از محیط

بین‌الملل است. بر این اساس، آشنایی با رویکرد جامعه‌شناسی تاریخی جهانی در هر دو بخش نظر و عمل می‌تواند زمینه‌ساز گشایش افق‌های جدید پیش پای هر دوی نخبگان فکری و ابزاری کشور باشد.

۴. معرفی کتاب و بیان ایده محوری

کتاب *جامعه‌شناسی تاریخی جهانی* متشکل از یک مقدمه، سه بخش در قالب ده فصل، و یک نتیجه‌گیری است. جان کلام این اثر، که شامل بیان ایده محوری آن است، در مقدمه اثر و به قلم ویراستاران کتاب نگاشته شده است، اما بخش‌های آتی به عنوان نمونه‌های مطالعاتی تأییدکننده ادعای ویراستاران اثر در مقدمه به رشته تحریر درآمده‌اند. در این جا برای آشنایی کامل خوانندگان محترم ابتدا معرفی موجزی از فصول مختلف این اثر صورت خواهد گرفت. سپس، با تمرکز بر بخش مقدمه ایده محوری اثر ارائه خواهد شد.

۱.۴ معرفی کتاب

۱.۱.۴ بخش اول. دولت‌ها، جنگ، و انقلاب

در فصل اول، ماتئو نورتون شبکه‌های گردش کالایی را به عنوان جای‌گزین دیدگاه دولت — محور بررسی می‌کند که محدودکننده جامعه‌شناسان تاریخی است. نورتون به جای دولت — محوری بر «اثر دولت» (state effect) به عنوان الگویی از پی‌آمدهای اجتماعی برای چهارچوب‌بندی بهتر ماهیت دولت‌های اروپایی و امپراتوری‌ها تمرکز می‌کند. برای مثال، فهم روند انتقال چوب درخت کاج و تجارت برده در یک بستر فراملی و در یک دیدگاه دولت — محور دشوار است؛ زیرا اثر این موارد فراتر از مرزهای ملی است (Norton 2017: 37-57).

در فصل دوم، طارق برکاوی ادعا می‌کند که واحدهای نظامی اروپایی در اوایل جهان مدرن به طور انحصاری متشکل از شهروندان اروپایی نبودند. او مدعی است که امپریالیسم اروپایی جهان مدرن را با به کارگیری مردمان سرزمین‌های مستعمره برای جنگ‌های مرتبط با توسعه طلبی امپریالیستی شکل داد. برکاوی با توجه به این که جمعیت بسیج شده در سرزمین‌های استعماری از جمله سربازان بومی و پلیس محلی برای پیش‌روی‌های نظامی قدرت‌های امپریالیستی مورد بهره‌برداری قرار گرفتند، بر این باور بود که از لحاظ نظری و روش‌شناختی وجود یک رویکرد فراملی برای بررسی رفتار جنگی قدرت‌های امپریالیستی ضروری است (Barkawi 2017: 58-75).

در فصل سوم، جورج لاوسن سعی می‌کند انقلاب‌ها را در یک بستر تاریخی جهانی بازتفسیر کند. از نظر لاوسن، جامعه‌شناسان تاریخی برجسته فعال در حوزه روابط بین‌الملل نظیر تدا اسکاچپول (Theda Skocpol)، چارلز تیلی (Charles Tilly)، فرد هالیدی (Fred Halliday)، و ... توجه اندکی به پویایی‌های جهانی یا روایت‌های تاریخی جهانی در تحلیل انقلاب‌ها داشته‌اند. اگرچه آن‌ها نقش پویایی‌های بین‌المللی را در تحلیل‌های خود تأیید می‌کنند، این پویایی‌ها نقش جزئی در استدلال‌های آن‌ها داشت. درمقابل لاوسن، به بررسی چگونگی شکل‌گیری مبارزات انقلابی در بسترهای فراملی می‌پردازد. بنابراین، تحلیل وی از انقلاب هائیتی به برجستگی سه عنصر جهانی اشاره دارد: «قرارگیری انقلاب در مدارهای انباشت سرمایه‌داری، برده‌داری و استعمار، تأثیرپذیری آن از دیگر جنگ‌های بین‌دولتی، و تأثیر آن بر گسترش ناآرامی‌ها در دیگر بخش‌های جهان» (Lawson 2017: 76-98).

۲.۱.۴ بخش دوم. امپراتوری، نژاد، و جنسیت‌گرایی

زین مگوبان، در فصل چهارم، کاربست روش جامعه‌شناختی دیو بویس را در کار جامعه‌شناسی تاریخی جهانی بررسی می‌کند. به گفته مگوبان، مطالعات دیو بویس درباره تجارت برده و استعمار ما را ملزم می‌سازد شرایط ملی را درون بستر تاریخی فراملی یا «یک مجموعه وسیعی از فرایندهای مرتبط جهانی و بومی» قرار دهیم. دیو بویس به‌طور خاص بر ضرورت توجه به سه عامل ذیل تأکید دارد: بُعد بین‌المللی گردش نخبگان، تواریخ پیوسته شبکه بازار فراملی قدرت‌های امپریالیستی، و وضعیت بی‌تابیتی بردگان درون شبکه تجاری جهانی. مگوبان نشان می‌دهد که بررسی‌های روند تجارت برده، که توسط دیو بویس انجام شده است، ضرورت وجود جامعه‌شناسی تاریخی جهانی را آشکار می‌سازد (Magubane 2017: 101-123).

در فصل پنجم، رابی شیلیام فراموشی استعماری در پروژه زیست‌بوم (biotope) اروپا به‌ویژه توسط یورگن هابرماس (Jürgen Habermas) را موردیادآوری قرار می‌دهد. دراصل، عبارت زیست‌بوم یک اصطلاح بوم‌شناختی است. بااین‌حال، هابرماس این مفهوم را درمورد تاریخ اروپای قدیم به‌کار می‌برد و زیست‌بوم اروپا را به‌عنوان یک میراث ارزش‌مند در نظر می‌گیرد که کثرت ملی و ثروت فرهنگی دارد. البته به گفته شیلیام، زیست‌بوم اروپا هیچ‌گونه بُعد یا سهم استعماری را در نظر نمی‌گیرد. استدلال شیلیام مبتنی بر توسعه بیش‌تر زیست‌بوم آتلانتیک به‌عنوان یک مفهوم بیش‌تر رابطه‌گرا برای گسترش تاریخ اروپا و دربرگیری تفاسیر استعماری است (Shilliam 2017: 124-141).

ورشالی پاتیل، در فصل ششم، ادعا می‌کند که تواریخ استعماری پیوسته و بسترهای فراملی نیز باید در پرتو گفتمان‌های جنس مذکر و مؤنث، زنانگی و مردانگی، و جنسیت‌گرایی مورد بررسی قرار گیرند. پاتیل استدلال می‌کند که جهان پسااستعماری تحت تأثیر گفتمان جنسیتی استعمار و قواعد آن در دو بُعد منفی و مثبت قرار دارد. ازیک سو، نظام پدرسالار اروپا «سنن زن‌محور و تساوی‌گرایی بسیاری از مردمان بومی در سراسر قاره آمریکا را نابود کرد». ازسوی دیگر، امپریالیسم غربی در از بین رفتن تبعیض و نابرابری جنسیتی دیرینه در مناطق استعماری نقش داشت (Patil 2017: 142-159).

۳.۱.۴ بخش سوم. سرمایه‌داری و اقتصاد سیاسی

هو- فونگ هونگ در فصل هفتم به این نکته می‌پردازد که چگونه خانواده‌های کارآفرین نخبه اوایل دوره مدرن در ایالات متحد و چین نقش مهمی را در توسعه سرمایه‌داری ایفا کردند. به گفته هونگ، شبکه‌های تجارت فراملی و گسترش تجارت شمش طلا در اوایل جهان مدرن خانواده‌های کارآفرین را در هر دو منطقه چین و آتلانتیک توانمند ساخت تا شبکه‌های اقتصادی خود را در سطح بین‌الملل توسعه دهند. هونگ با تحلیل ظهور خانواده‌های «ریجلی و هاپکینز» (Ridgely and Hopkins) در بالتیمور (Baltimore) و خانواده ژنگ (Zheng) در چین نشان می‌دهد که چگونه خانواده‌های برتر، که پژوهش‌گران دولت-محور تاریخ‌گرا توجه به نسبت اندکی بدان‌ها کرده‌اند، نمونه‌های مطالعاتی عالی محسوب می‌گردند، به طوری که با آن‌ها می‌توانیم گسترش شبکه‌های تجارت جهانی را مشاهده کنیم (Hung 2017: 163-181).

در فصل هشتم، امیلی اریکسون ادعا می‌کند اگرچه ارتباط تجاری بین انگلستان و آسیا در گسترش تجارت آزاد و خصوصی نقش اساسی داشته است، به بخش‌های حاشیه‌ای در نظریه اقتصاد تنزل یافته است. در نتیجه، اریکسون بازنگری در نظریه اقتصاد را پیش‌نهاد می‌دهد تا جایگاهی مرکزی را به عناصر جهانی در رشد اقتصادی انگلستان در اوایل دوره مدرن بدهد (Erikson 2017: 182-198).

اندرو فیلیپس، در فصل نهم، اندیشه قابل تأملی را برای توضیح سیاست‌های ضمیمه‌سازی غرب ارائه می‌دهد. به گفته وی، کشورهای غربی به‌هنگام نفوذ در قاره آسیا از راهبردهای بومی‌سازی استفاده کردند. برای مثال، شرکت‌های هند شرقی هلند و انگلستان، به‌طور کامل به دیپلماسی قایق‌های توپ‌دار وابسته نبودند و برای نفوذ در بازارهای آسیایی گاهی اوقات با حاکمان آن جوامع همکاری داشتند. نگرش مذکور در تضاد با اندیشه قدیمی قرار دارد که

کشورهای غربی با هجوم به بازارهای آسیایی، ایدئولوژی، قوانین، و نهادهای اجتماعی – اقتصادی اروپایی را به‌طور ناروا به این جوامع تحمیل کردند. این دست از همکاری‌های قدرت‌های غربی با نخبگان صاحب قدرت در کشورهای آسیایی به اروپاییان کمک کرد تا بر موانع فرهنگی یا سیاسی غلبه کنند (Phillips 2017: 199-220).

در فصل دهم، جان ام. هابسون تأکید می‌کند که چیزی به‌نام تاریخ خالص و مجزا نه‌تنها در شرق بلکه در غرب نیز وجود ندارد. در این چهارچوب، وی از رویکرد رابطه‌گرا و معطوف به تحلیل تاریخی حمایت می‌کند. او به‌طور خاص از «مفاهیم گوناگون دیالکتیکی و دیالکتیکی – جهانی» استفاده می‌کند که می‌تواند بر حضور اروپامحوری در جامعه‌شناسی تاریخی و جامعه‌شناسی تاریخی تطبیقی غلبه کند. هابسون اشکال تمدن ترکیبی را برای درک و تفسیر تاریخ جهانی ضروری می‌داند؛ زیرا انباشت تعاملات گفت‌وگوی جهانی بین غرب و شرق در یک بستر تاریخی طولانی رخ داده است (Hobson 2017: 221-240).

در نهایت، در فصل نتیجه‌گیری اندرو زیمرمن معرفت‌شناسی دیالکتیکی را به‌کار می‌گیرد که به‌عنوان «تجمیع استنتاج کل جهان در یک کلان‌روایت» در نظر گرفته نمی‌شود، بلکه به‌عنوان شناخت تفاوت‌های تاریخی و پیوند درونی تاریخ‌های متمایز تلقی می‌شود، به‌طوری‌که ما را قادر می‌سازد از اندیشه‌های اروپا – محور بگریزیم و تاریخ را پروژه‌ای متصل بدانیم (Zimmerman 2017: 241-251).

۲.۴ بیان ایده محوری

عمده‌ترین نقطه قوت کتاب *جامعه‌شناسی تاریخی جهانی* گشایش افق‌های جدیدی در حوزه مطالعاتی جامعه‌شناسی تاریخی است. در مقدمه کتاب، ویراستاران به نقطه تلاقی تاریخ، جامعه‌شناسی، و روابط بین‌الملل اشاره دارند که در آن گردآوری طیف وسیعی از پژوهش‌ها را به‌عنوان «نشانه راه‌بردی» جامعه‌شناسی تاریخی جهانی پیش‌نهاد می‌کنند. این وضعیت به دو ویژگی اصلی منجر شده است: اول، «روش‌شناسی رابطه‌گرا». گو و لاوسن با پیش‌برد رویکردهای رابطه‌گرای قدیمی مورداشاره در نظریه فمینیست و تمسک به آثار جامعه‌شناسان رابطه‌گرای پیشین (نظیر اندرو ابوت (Andrew Abbott)، مصطفی امیربایر (Emirbayer Mustafa)، مارگارت سامرز (Margaret Somers)، چارلز تیلی، و ...) انتقاد از تفکر ذات‌گرا (substantivist) را تکرار می‌کنند. در نگرش ذات‌گرا جهان متشکل از موجودات ثابت با ویژگی‌های متغیر است که می‌توانند به‌عنوان الگوهای ثابت تحلیل شوند. ویراستاران اثر در

مقدمه، باتوجه به پیش فرض‌ها و شیوه‌های به‌کاررفته در علوم اجتماعی، مدعی چرخش هستی‌شناختی و معرفت‌شناختی رابطه‌گرایی پایین به بالا (جامعه به دولت) هستند. دومین ویژگی اصلی در رویکرد جامعه‌شناسی تاریخی جهانی تأکید بر رفع انشعاب تحلیلی (analytic bifurcation) بین ابعاد داخلی و خارجی یک هدف (دوگانه‌های این‌جا/آن‌جا، داخلی/خارجی، مرکز/پیرامون، متروپل/مستعمره) با تمرکز صریح بر اتصال و درهم‌آمیختگی است (Go and Lawson: 2017: 31).

پژوهش‌های به‌عمل‌آمده در حوزه جامعه‌شناسی تاریخی یا جامعه‌شناسی تاریخی روابط بین‌الملل تاکنون متمرکز بر دولت به‌عنوان واحد تحلیل بوده‌اند و به‌طور ضمنی و صریح به تاریخ‌های پیوسته یا پویایی‌های جهانی بی‌توجهی شده است. نویسندگان فصول مختلف کتاب جامعه‌شناسی تاریخی جهانی این نگرش را به‌عنوان یک تقابل خوش‌آیند جلوه می‌دهند، تحت این فرض که هیچ مفهومی حالت ابدی و تغییرناپذیر در بافت تاریخی ندارد. از لحاظ نظری و روش‌شناختی، آن‌ها اصرار دارند که دولت و ساختارهای اجتماعی را به‌عنوان زیربناهای ازپیش تعیین‌شده غیرتاریخی ببینند. درعوض، این «نهادهای درحال‌حرکت» (entities-in-motion) باید در ارتباط با یک‌دیگر دیده شوند (ibid.: 27). با آن‌که افراد مشارکت‌کننده در نگارش این اثر، دولت-محوری و چشم‌انداز اروپا-محوری را به‌دلیل غفلت نسبی از بستر جهانی یا تفاسیر تاریخی پیوسته سرزنش می‌کنند، پروژه پژوهشی جامعه‌شناسی تاریخی جهانی به‌طور کامل چنین دیدگاه‌هایی را رد نمی‌کند، بلکه آن‌ها را در یک چهارچوب رابطه‌گرا موردبازسازی قرار می‌دهد. برای مثال، ارائه و تحلیل دیدگاه‌های اروپا-محور می‌تواند برای شدت گرفتن انگیزه‌های پنهان استعمار اروپایی و توجیه پروژه جهانی‌سازی اروپا مدنظر قرار گیرد. این نوعی چرخش دیالکتیکی هگلی محسوب می‌شود. از این منظر، جامعه‌شناسی تاریخی جهانی فرارویکردی است که مفاهیم نظری و روش‌شناختی جامعه‌شناسی تاریخی، روابط بین‌الملل، و تاریخ جهانی را ترکیب می‌کند. پژوهش‌گران جامعه‌شناسی تاریخی سعی دارند حلقه‌های مفقوده روایت‌های تاریخی پیوسته را در پس‌موارد انفرادی در جامعه‌شناسی تاریخی، روابط بین‌الملل، و تاریخ جهانی بیابند و سپس آن‌ها را درون چهارچوب تاریخی جهانی بازتفسیر کنند.

بدون شک، کتاب ویراسته جامعه‌شناسی تاریخی جهانی اقدامی جسورانه درجهت پیشرفت مطالعات جامعه‌شناسی تاریخی در عرصه فراملی محسوب می‌گردد. این حوزه جدید در سایه مطالعه دو پویایی مرتبط با یک‌دیگر تعریف می‌شود: اول، پویایی‌های فراملی و جهانی تأثیرگذار بر ظهور، بازتولید، و فروپاشی نظم‌های اجتماعی در مقیاس ملی و فروملی و دوم، ظهور

تاریخی، بازتولید، و فروپاشی اشکال اجتماعی فراملی و جهانی (ibid.: 2). درمجموع، رویکرد موردبحث در کتاب *جامعه‌شناسی تاریخی جهانی* مبتنی بر روابط اجتماعی است، به‌طوری‌که این روابط درطول زمان آشکار و در مقیاس‌های متعدد مفصل‌بندی می‌شوند. این پروژه نوین، با قراردادن نگرش اجتماعی در یک بستر وسیع‌تر (یعنی جهانی) مسیر را به‌سوی سومین موج جامعه‌شناسی تاریخی می‌گشاید و به‌تفصیل تفاوت جامعه‌شناسی تاریخی جهانی با جامعه‌شناسی تاریخی، جامعه‌شناسی جهانی، روابط بین‌الملل، و تاریخ جهانی را شرح می‌دهد. جامعه‌شناسی تاریخی جهانی از دو منظر با جامعه‌شناسی تاریخی تفاوت دارد: اول، رویه‌ها و فرایندهای جهانی و فراملی را بیش از آن‌که بسترهایی زمینه‌ای بدانند به‌عنوان سازوکار می‌شناسد؛ دوم، منکر دولت-محوری صرف در عرصه بین‌الملل است. جامعه‌شناسی تاریخی جهانی به‌دلیل توجه به عنصر زمان و جدی‌گرفتن نقش تاریخ در زندگی اجتماعی با جامعه‌شناسی جهانی و فراملی تفاوت دارد. جامعه‌شناسی تاریخی جهانی برخلاف روابط بین‌الملل فرایندهای اجتماعی و عنصر زمان را مورد تأکید قرار می‌دهد، علاوه‌براین چنان‌که اشاره شد، منکر دولت-محوری صرف است. درنهایت، جامعه‌شناسی تاریخی جهانی به‌واسطه واکاوی روابط اجتماعی از تاریخ جهانی و فراملی متفاوت است. برای این منظور، ویراستاران در مقدمه این کتاب مدعی هستند که جامعه‌شناسی تاریخی جهانی، بیش از بین‌رشته‌ای بودن، فرارشته‌ای است و جامعه‌شناسی و روابط بین‌الملل را با تاریخ جهانی/فراملی ادغام می‌کند (ibid.: 25).

۵. نقد کتاب و یافته‌ها

باتوجه به بررسی و مطالعه عمیق کتاب *جامعه‌شناسی تاریخی جهانی* به‌نظر می‌رسد اثر موردبحث از دو منظر روش‌شناسی و محتوایی قابل نقد است که در ذیل ابعاد این نقد در چهارچوب تحلیل‌ها و یافته‌های مجزا بیان خواهد شد.

۱.۵ نقد روش‌شناسی

پیش از آن‌که توجه خود را معطوف به بُعد روش در کتاب *جامعه‌شناسی تاریخی جهانی* کنیم، ضروری است به دیدگاه‌های متعارض موجود درخصوص رشته جامعه‌شناسی از یک‌سو و شکاف ماهوی بین جامعه‌شناسی و تاریخ ازسوی دیگر اشاره گردد. به‌عبارت دیگر، نه‌فقط جامعه‌شناسی تاریخی، بلکه جامعه‌شناسی نیز به‌طور کلی یک علم چندپارادایمی است. دراصل،

آن‌ها را می‌توان بر مبنای تضاد مفهومی اجماع و تعارض، فردگرایی و کل‌نگری، سطوح خرد و کلان (یا چشم‌اندازهای خرد و کلان)، و اثبات‌گرایی و پسااثبات‌گرایی بیان کرد.

اجماع و تعارض: این تقسیم‌بندی به یکی از موضوعات اساسی جامعه‌شناختی ارتباط دارد، این‌که نظم و ترتیب در جامعه چگونه پدیدار می‌شود؛ آن‌چه ما آن را «نظم اجتماعی» می‌نامیم. نمایندگان نظریه اجماع مدعی هستند که نظم اجتماعی در جامعه نتیجه عوامل و نیروهای توافقی است. دو عامل اصلی که به‌طور مشترک در کنار یک‌دیگر مدنظر قرار می‌گیرند: باورهای مذهبی و نظام‌های برآمده از ارزش‌ها و هنجارها (تحت‌عنوان اجماع ارزش‌ها) و همکاری مبتنی بر تقسیم کار (یعنی اجبار افراد برای همکاری با یک‌دیگر با هدف حفظ بقا). نمایندگان نظریه تعارض ادعا دارند که نظم اجتماعی از تعارضات و درگیری‌ها ناشی می‌شود و به‌وسیله نیروی خشونت‌آمیز حفظ می‌شود. نمایندگان نظریه اجماع شامل آگوست کنت (Auguste Comte)، بیان‌گذار جامعه‌شناسی، و تالکوت پارسونز (Talcott Parsons) هستند. شاید مهم‌ترین نماینده نظریه تعارض کارل مارکس باشد.

فردگرایی و کل‌گرایی: طیف گسترده‌ای از رویکردهای جامعه‌شناختی مبتنی بر این فرض است که نقطه شروع تفکر و پژوهش جامعه‌شناختی باید فرد، تفکر، انگیزه‌ها، و اعمال وی باشد. نگرش مذکور یک رویکرد فردگرایانه است که اولین نماینده آن ماکس وبر، جامعه‌شناس آلمانی، بود. یک رویکرد جامعه‌شناختی جای‌گزین بر این فرض استوار است که تفکر و پژوهش جامعه‌شناختی باید با جامعه به‌عنوان یک کلیت یعنی واقعیت اجتماعی فرافردی و حقایق اجتماعی فرافردی آغاز شود. این نگرش رویکردی کل‌نگر است که در اصل توسط امیل دورکهایم، جامعه‌شناس فرانسوی، ارائه شد (بادامچی ۱۳۸۶: ۱۰۷).

دیدگاه‌های خرد و کلان: در این میان، دیدگاه‌هایی با سطوح مختلفی از واقعیت‌های اجتماعی سروکار دارند. رویکردهای خرد جامعه‌شناختی بر مسائل تعامل اجتماعی بین افراد در گروه‌های کوچک اجتماعی متمرکز است. یک نمونه از چنین رویکردی، کار اروینگ گافمن (Erving Goffman)، جامعه‌شناس آمریکایی، است که به تعاملات روزمره بین انسان‌ها می‌پردازد. رویکردهای کلان جامعه‌شناختی بر بررسی کل جوامع، فرهنگ‌ها، تمدن‌ها، و نظام‌های اجتماعی تمرکز دارند. یک نمونه از چنین رویکردی، توسط ایمانوئل والرس‌تاین ارائه می‌شود که به بحث توسعه تاریخی «نظام جهانی» می‌پردازد.

اثبات‌گرایی و پسااثبات‌گرایی: تقابل بین روش‌های مذکور به این پرسش مربوط می‌شود که سرشت واقعیت اجتماعی چیست و این نکته که آیا امکان یا عدم امکان کشف واقعیت

اجتماعی به واسطه علوم طبیعی وجود دارد. جامعه‌شناسی اثبات‌گرا مبتنی بر این فرض است که بین واقعیت اجتماعی و واقعیت طبیعی شباهت و توافقی وجود دارد و بر این اساس، جامعه‌شناسی باید علوم طبیعی توسعه‌یافته را به عنوان الگویی برای توسعه نظریه جامعه‌شناختی و روش‌های پژوهش در نظر بگیرد. نماینده چنین جامعه‌شناسی اثبات‌گرایانه‌ای جورج لوندبرگ (George Lundberg)، جامعه‌شناس آمریکایی، بود. جامعه‌شناسی پسااثبات‌گرا ادعا دارد که واقعیت طبیعی و واقعیت اجتماعی اساساً متفاوت هستند؛ زیرا واقعیت اجتماعی شامل عاملیت و آگاهی انسانی و همچنین زبان و فرهنگ است که در محیط طبیعی وجود ندارد. به همین دلیل، نظریه و روش جامعه‌شناسی باید با نظریه‌ها و روش‌های علوم طبیعی متفاوت باشد. یکی از نمایندگان جامعه‌شناسی پسااثبات‌گرا آلفرد شوتس (Alfred Schutz) است. تنش بین اثبات‌گرایی و پسااثبات‌گرایی (جامعه‌شناسی هرمنوتیکی) در روش‌شناسی به عنوان عرصه تقابل بین روش‌شناسی‌های کمی و کیفی انعکاس دارد (Šubr 2017: 16).

به طور کلی، می‌توان گفت که تمامی تعارضات مورد اشاره در بالا بر جامعه‌شناسی تاریخی تأثیرگذار بوده است، به این معنی که در این رشته به طور قابل توجهی با مفاهیم و جریان‌های فکری ناهمگونی مواجهیم. این تنوع نظری انعکاسی از گوناگونی شخصیت‌هایی است که به طور متوالی به بنیان جامعه‌شناسی تاریخی کمک کرده‌اند و چهره‌هایی (از جمله مارکس، وبر، و دورکهایم) که برای تاریخ در ایجاد و تدوین چهارچوب نظری کلی جامعه‌شناسی اهمیت قائل بودند. می‌توان اضافه کرد که ساخت نظری این ماهیت گاه برای خود تاریخ اهمیت داشته است، همان‌طور که مفاهیم درون آن نیز از تأمل در برخی روی‌دادهای مشخص استخراج شده و تاندازه‌ای بر شکل‌گیری خود چنین روی‌دادهایی تأثیرگذار بوده است. این امر به طور خاص در مفاهیم مرتبط با موضوع تغییر اجتماعی نظیر بحران، انقلاب، مدرنیزاسیون، و مواردی از این دست دیده می‌شود (Lachmann 2013: 6).

قید «جهانی» در عنوان کتاب مورد نقد، وضعیت مذکور را تاندازه‌ای پیچیده‌تر ساخته است. در این کتاب جامعه‌شناسی تاریخی جهانی به مثابه چتری بزرگ تصور می‌شود. به طوری که این پروژه پژوهشی بدون ارائه برنامه نظری یا روش‌شناختی خاص، درخصوص چگونگی عملیاتی کردن پژوهش تاریخی رابطه‌ای، به عنوان تلاشی متمایز معرفی شده است. نخله مورد بحث به واسطه صراحت عمداً نظری از تاریخ فراملی و جهانی متمایز می‌شود و در عین حال، ضمن ستایش تاریخ فراملی، از آن الهام می‌گیرد. این امر به طور واضح با اشغال یک جایگاه نظری از طریق به کارگیری صریح انتزاعات مفهومی، برنامه‌های تحلیلی، و توجه آشکار

به نظام‌مندسازی، مفهوم‌سازی، و علیت حاصل می‌گردد. هم‌چنین، بر امر اجتماعی تأکید دارد، حال آن‌که تاریخ جهانی به‌طور گسترده مبتنی بر چرخش‌های مادی است. جامعه‌شناسی تاریخی جهانی در حالی خود را از جامعه‌شناسی فراملی و جهانی جدا می‌کند که اشتراکات فراوانی با آن‌ها دارد. به‌طور کلی بخش اعظم جامعه‌شناسی تاریخی جهانی اصلاحیه‌ای بر سوگیری حال‌گرای (presentist) جامعه‌شناسی فراملی و جهانی است و به‌طور عامدانه بر تواریخ طولانی‌تر تعاملات جهانی و فراملی تمرکز دارد (Tamm and Olivier 2019: 113).

۲.۵ نقد محتوایی

اولین نقد وارد بر محتوای اثر مرتبط به ادعای ویراستاران کتاب در بخش مقدمه مبنی بر فرارشته‌ای (transdisciplinary) نامیدن جامعه‌شناسی تاریخی جهانی است. در این جا باید تفاوت مطالعات فرارشته‌ای و بین‌رشته‌ای (interdisciplinary) متمایز گردد. به‌طور کلی حوزه‌های مطالعاتی فرارشته‌ای در سطحی بالاتر قرار دارند و شامل چندین رشته هستند که هریک دیدگاه متفاوتی را درخصوص یک مشکل یا موضوع ارائه می‌دهند؛ مطالعات میان‌رشته‌ای بر امتزاج کمک‌های چندین رشته برای حل یک مشکل یا مسئله موردنیاز دلالت دارند. نگرش فرارشته‌ای به وحدت چهارچوب‌های فکری در سطحی فراتر از دیدگاه‌های رشته‌هایی خاص توجه دارد، درحالی‌که مطالعات بین‌رشته‌ای بخش‌های وابسته دانش را به‌وسیله راه‌بردهای مختلف هماهنگ می‌سازد (Toomey et al. 2015: 1-2).

در نظر گرفتن جامعه‌شناسی تاریخی جهانی به‌عنوان یک گرایش فرارشته‌ای در وهله اول تهدیدهایی را برای ادامه حیات این پروژه نوظهور به‌همراه دارد. برای مثال، موجب دورشدن از پژوهش‌گران فعال در مراکز دانشگاهی مجزا از هسته اصلی بحث و پرداختن به مطالعات سطحی بین‌رشته‌ای است که در آن عمده‌ترین بخش‌های پژوهشی در حوزه جامعه‌شناسی تاریخی (نظیر چرایی تحولات یا میزان تأثیر متفاوت محیط‌های داخلی و بین‌المللی بر روند دگرگونی‌ها) موردغفلت قرار خواهند گرفت. در وهله دوم، جامعه‌شناسی تاریخی جهانی به‌عنوان ابزاری برای ادغام حوزه‌های مطالعاتی در نظر گرفته می‌شود که پیش‌ازاین در هر مرحله از فعالیت خود جدا بودند یا به‌بیان ویراستاران اثر حرکت به فراسوی «درون‌گرایی» و «برون‌گرایی»، فعالیت جامعه‌شناسان تاریخی را به‌ترتیب در جامعه‌شناسی و روابط بین‌الملل بی‌نتیجه گذاشته است. بااین‌حال، باتوجه به توضیحات ارائه‌شده در بخش‌های فوق درباره مختصات حوزه پژوهشی موردبحث، آیا جامعه‌شناسی تاریخی جهانی در فراسوی

چهارچوب‌های رشته‌ای قرار دارد؟ نامی که برای آن در نظر گرفته‌اند، یعنی «جامعه‌شناسی تاریخی جهانی»، گویای این امر نیست. عنوان آن باوجود جهانی و تاریخی شدن، نشان از تعهد جدی به تحلیل‌های جامعه‌شناختی دارد. در سراسر مقدمه کتاب به‌عنوان بخش ادبیات نظری که به معرفی ابعاد مختلف این حوزه پژوهشی نوین می‌پردازد، ارجاعات عدیده‌ای به تحلیل‌های جامعه‌شناختی داده می‌شود و به‌طور خاص جامعه‌شناسان تاریخی فعال در روابط بین‌الملل مورد استناد قرار گرفته‌اند.

از همین‌جا زمینه دومین نقد محتوایی فراهم می‌گردد. اهمیت دیدگاه جامعه‌شناختی به‌معنای تعهد به مطالعه روابط اجتماعی فراتاریخی تنها در حوزه جامعه‌شناسی نیست. برای مثال، ظهور و رشد حوزه مطالعات جهانی نیز، که در طول بیست سال گذشته شتاب بیش‌تری گرفته و امروز دارای گروه‌های آموزشی متعددی در دانشگاه‌ها، برنامه‌های پژوهشی، و مجلات تخصصی معتبری است، برپایه روابط اجتماعی قرار دارد. مطالعات جهانی حوزه‌ای فراملی، میان‌رشته‌ای، فرارشته‌ای، و مسئله‌محور، معاصر، تاریخی، انتقادی، چندفرهنگی، و پاسخ‌گو در سطح جهانی است. به‌طور مشابه داریان-اسمیت و مک‌کارتی نیز استدلال می‌کنند که مطالعات جهانی یک چهارچوب فرارشته‌ای جهانی را فراهم می‌سازد که به‌طور تحلیلی از دولت-ملت و غرب تمرکززدایی می‌کند. از این منظر، شاید باوجود حوزه مطالعات جهانی دیگر نیازی به جامعه‌شناسی تاریخی جهانی نباشد. مطالعات جهانی با قراردادن پیوندهای محلی-جهانی در عمق بسترهای تاریخی از ظرفیت بالقوه برای پرده‌برداری از ارتباطات زمانی، مکانی، و مفهومی برخوردار است که پیش‌از آن ما قادر به مشاهده یا حتی تصور آن‌ها نبودیم. برای مثال، این نحله به ما اجازه می‌دهد تا ارتباطات بین امپراتوری‌ها، استعمار، امپریالیسم مدرن، و اشکال جدید امپریالیسم را در جهان امروزی ردیابی کنیم. مطالعات جهانی نشان می‌دهد که ارتباطات مهمی بین روی‌دادها و فرایندها وجود دارد، حتی در دوره‌هایی که به‌نظر می‌رسد این ارتباطات به‌واسطه زمان، فضا، یا حتی دسته‌بندی‌های فکری ما مجزا شده‌اند (Darian-Smith and McCartney 2017: 32). به‌عبارت دیگر، پژوهش‌گران مطالعات جهانی به‌طور مشابه به هریک از اصول و انگاره‌های مورد تأکید گو و لاوسن در بیان جامعه‌شناسی تاریخی جهانی متعهدند.

سومین نقد وارد بر رویکرد نوظهور جامعه‌شناسی تاریخی جهانی مرتبط با دولت است. با آن‌که شارحان این رویکرد مدعی عبور از شکاف تحلیلی ناشی از دوگانه‌های رایج (داخل و خارج، متروپل، کمپرادور، و ...) در علوم اجتماعی هستند، برداشت آن‌ها از مقوله دولت دلالت بر نگاه صفر-یکی دارد. این مهم از دو منظر قابل بحث است، اگرچه تحولات نظام بین‌الملل

طی بیش از سه دهه گذشته موجب کاهش اهمیت جایگاه دولت‌ها شده است، دولت به‌عنوان یک مفهوم مجرد خود زمینه‌ساز بسیاری از تحولات بوده است. به عبارت دیگر، بسیاری از تغییر و تحولات محیط بین‌الملل در پرتو مفهوم جهانی‌سازی به واسطه تصمیمات دولت‌ها رقم خورده است. این روند زمینه ظهور یک مجموعه از بازیگران غیردولتی را فراهم کرده است که در یک بستر اجتماعی در حال تبادل ارتباط با یکدیگر از یک سو و با دولت‌ها از سویی دیگر هستند، اما هیچ‌یک از آن‌ها هنوز نتوانسته‌اند جای دولت‌ها را بگیرند. در این چهارچوب، نگاه به دولت و غیردولت به‌عنوان بازیگران اجتماعی حداقل باید برابر و نه یک‌سویه باشد. از منظر دیگر، جایگاه دولت در مطالعات جامعه‌شناسی تاریخی مبتنی بر دو کارگزاری داخلی و بین‌المللی است که بین آن‌ها یک رابطه متقابل برقرار است. با وجود اتکای گو و لاوسن به رویکرد رابطه‌گرا برای فائق آمدن بر شکاف‌های تحلیلی دوگانه، آن‌ها هیچ‌گونه اشاره‌ای به وجود رابطه ساختاری متقابل بین دولت و جامعه ندارند. این درحالی است که در جامعه‌شناسی تاریخی، دولت بر یک قدرت زیرساختی (infrastructure) متکی است. مفهوم زیرساختی در این جا اشاره به ظرفیت دولت برای نفوذ در جامعه مدنی و اجرای کامل تصمیم‌های سیاسی در سراسر قلمرو مرتبط دارد (Mann 2003: 53-64). در این ساختار، قدرت به‌نوعی خشتی است و متضمن رقابت بین دولت و بازیگران اجتماعی به معنی برد یک طرف به‌هزینه طرف دیگر نیست. نماد کامل قدرت زیرساختی دولت‌های مدرن هستند که با وجود برخورداری از نفوذ زیرساختی بالا در جامعه قدرت استبدادی اندکی دارند. در همین چهارچوب، باتوجه به ریشه‌های اجتماعی دولت، این بازیگر به‌عنوان یک کلیت هم‌پسته (complex) دولت – جامعه نامیده می‌شود.

۶. نتیجه‌گیری

کتاب *جامعه‌شناسی تاریخی جهانی* نه تنها آسیب‌شناسی مختصری از وضعیت کنونی رشته‌های تاریخ، جامعه‌شناسی، و روابط بین‌الملل را ارائه می‌کند، بلکه پادزهری برای کاستی‌های آن‌ها محسوب می‌گردد. این آسیب‌شناسی مدعی است رشته‌های مذکور برای مدتی طولانی به تمرکزگرایی‌های شدید، دوگانگی‌های گمراه‌کننده یا تصورات نادرست درخصوص تاریخ‌نظیر زمان‌بندی خطی روند مدرنیزاسیون اتکا داشته‌اند. تمامی این برداشت‌های غلط برآمده از اروپا – محوری هستند. وضعیت مذکور تنها زمانی تغییر خواهد کرد که تاریخ جهانی و درهم‌تنیده

دیده شود. به این معنی که تاریخ بومی در پرتو تأثیرات تاریخ جهانی تحلیل گردد. در این چهارچوب، نیاز به گذار از «روش‌شناسی ملی‌گرایانه»، «تفکر قالبی»، یا «ذات‌گرا» به‌سوی هستی‌شناسی رابطه‌گرا مشهود است. به عبارت دیگر، فهم اهمیت درهم‌تنیدگی محیط‌های ملی و فراملی زمینه‌ساز غلبه بر نگرش صفر-یکی مبنی بر اولویت داخل یا خارج و درک این موضوع است که موجودیت‌ها ثابت نیستند، بلکه در بستر روابط اجتماعی ساخته می‌شوند.

یولین گو و جورج لاوسن نشان دادند که نگرش رابطه‌گرا می‌تواند زمینه مشترک مطالعات جهانی در حوزه روش‌شناسی باشد. تفکر اصلی در نگرش مذکور این است که موجودیت‌ها، ازپیش موجود یا داده‌شده نیستند و بنابراین نمی‌توان آن‌ها را به‌وسیله (یا بیرون از) خودشان توضیح داد. در نتیجه، نگرش رابطه‌گرا توجه ویژه‌ای به روابط بین موجودیت‌ها دارد. با این حال، نکته اصلی جای دیگری است؛ تفکر رابطه‌گرا مبتنی بر این فرض است که موجودیت‌ها از طریق روابط شکل می‌گیرند. این روابط تنها در میان دولت‌ها برقرار نیست. هم‌سو با این دیدگاه، «دولت‌ها» را نباید یک واحد تحلیل بلکه بیش‌تر یک مقیاس تحلیل در نظر گرفت. بنابر استدلال گو و لاوسن در نظر گرفتن دولت‌ها به‌عنوان مقیاس به پژوهش‌گران اجازه می‌دهد تا با فرایندها، توالی‌ها، و ارتباطات به‌عنوان مرکز تحلیل جامعه‌شناسی تاریخی جهانی هماهنگی بیش‌تری داشته باشند. در این چهارچوب، جامعه‌شناسی تاریخی جهانی مفاهیم ازپیش موجود، انشعابات و واحدهای تحلیل را رد می‌کند. در عوض، ظهور، نهادینه‌سازی، و دگرگونی‌های آن‌ها را موردبررسی قرار می‌دهد.

درمجموع، طرح رویکرد نظری جامعه‌شناسی تاریخی جهانی یک معرفت‌شناسی نوین را در اختیار پژوهش‌گران قرار می‌دهد. در چهارچوب نگاه پارادایم-محور توماس کوهن (Thomas Kuhn)، می‌توان جامعه‌شناسی تاریخی جهانی را سازنده تاریخ برشمرد. جامعه‌شناسی تاریخی جهانی بیرون از تاریخ قرار ندارد، بلکه خود تاریخ است. باتوجه‌به این واقعیت که جامعه‌شناسی تاریخی جهانی تلاش می‌کند مسیر را برای تغییر پارادایم در جامعه‌شناسی تاریخی هموار سازد، این انتظار وجود دارد که مطالعات آتی بیش‌تر برپایه چهارچوب نظری و معرفت‌شناختی جامعه‌شناسی تاریخی جهانی رقم بخورد، اما مؤلفان این کتاب باید فکری درباره مبانی روشی‌شناسانه این رویکرد و نقدهای سه‌گانه محتوایی مورد اشاره در این نوشتار یعنی ساختاردهی به مبانی نظری اثر، تعیین تکلیف درخصوص هم‌پوشانی آن با مطالعات جهانی، و نگاه صفر-یکی آن به دولت و جامعه داشته باشند.

کتاب‌نامه

- ابراهیمی‌فر، طاهره و سیدعلی منوری (۱۳۹۰)، «درآمدی بر تاریخ‌گرایی در روابط بین‌الملل: جامعه‌شناسی تاریخی و زمینه‌های پژوهشی مشترک در روابط بین‌الملل»، فصل‌نامه مطالعات سیاسی، س ۴، ش ۱۳.
- اسکاچپول، تدا (۱۳۹۲)، *بینش و روش در جامعه‌شناسی تاریخی*، ترجمه سیدهاشم آقاجری، تهران: مرکز.
- اندرسون، پری (۱۳۹۲)، *تبارهای دولت/استبدادی*، ترجمه حسن مرتضوی، تهران: ثالث.
- بادامچی، میثم (۱۳۸۶)، «فردگرایی و کل‌گرایی در فلسفه علوم اجتماعی»، *روش‌شناسی علوم انسانی*، س ۱۳، پیاپی ۵۲.
- زیبائی، مهدی، رضا سیمبر، و احمد جانسیز (۱۳۹۷)، «جامعه‌شناسی تاریخی روابط بین‌الملل چهارچوبی نظری برای تحلیل نظم فراملی»، *پژوهش‌نامه ایرانی سیاست بین‌الملل*، س ۶، ش ۲.
- کاتوزیان، محمدعلی همایون (۱۳۸۹)، *تضاد دولت و ملت: نظریه تاریخ و سیاست در ایران*، ترجمه علیرضا طیب، تهران: نی.

- Anievas, A. and K. Matin (2016), *Historical Sociology and World History Uneven and Combined Development over the Longue Durée*, New York: Rowman & Littlefield International Ltd.
- Barkawi, T. (2017), "States, Armies, and Wars in Global Context", in: *Global Historical Sociology*, J. Go and G. Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Darian-Smith, E. and Ph. C. McCarty (2017), *The Global Turn: Theories, Research Designs and Methods for Global Studies*, California: University of California Press.
- Erikson, E. (2017), "The Influence of Trade with Asia on British Economic Theory and Practice", in: *Global Historical Sociology*, J. Go and G. Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Go, J. and G. Lawson (2017), *Global Historical Sociology*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobden, S. and J. M. Hobson (2002), *Historical Sociology of International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobson, J. M. (2017), "Worlding the Rise of Capitalism: The Multicivilizational Roots of Modernity", in: *Global Historical Sociology*, J. Go and G. Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobson, J. M. and G. Lawson, and J. Rosenberg (2010), "Historical Sociology", in: *The International Studies Encyclopedia*, R. A. Denmark (ed.), Oxford: Wiley-Blackwell.
- Lachmann, R. (2013), *What is Historical Sociology?*, Cambridge: Polity Press.
- Lawson, G. (2007), "Historical Sociology in International Relations: Open Society, Research Program, and Vocation", *International Politics*, vol. 44, no. 4, Available at: <<https://www.ssrn.com/abstract=2281551>>.
- Lawson, G. (2017), "A Global Historical Sociology of Revolution", in: *Global Historical Sociology*, J. Go and G. Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Maan, M. (2003), "Autonomous Power of the State: Its Origins, Mechanisms and Results", in: *State/Space: A Reader*, N. Brenner et al. (eds.), Berlin: Blackwell Publishing.

- Magubane, Z. (2017), "Following 'the Deeds of Men': Race, 'the Global', and International Relations", in: *Global Historical Sociology*, J. Go and G. Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Norton, M. (2017), "Real Mythic Histories: Circulatory Networks and State-Centrism", in: *Global Historical Sociology*, J. Go and G. Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Patil, V. (2017), "Sex, Gender, and Sexuality in Colonial Modernity: Towards a Sociology of Webbed Connectivities", in: *Global Historical Sociology*, J. Go and G. Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Phillips, A. (2017), "Asian Incorporation and the Collusive Dynamics of Western "Expansion", in the Early Modern World", in: *Global Historical Sociology*, J. Go and G. Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Sariolghalam, M. (2022), "Factors Shaping Iran's Current JCPOA Calculations", *Middle East Institute*, Retrieved at: <<https://www.mei.edu/publications/factors-shaping-irans-current-jcpoa-calculations>>.
- Shilliam, R. (2017), "The Crisis of Europe and Colonial Amnesia: Freedom Struggles in the Atlantic Biotope", in: *Global Historical Sociology*, J. Go and G. Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Šubrt, J. (2017), *The Perspective of Historical Sociology: The Individual as Homo-Sociologicus Through Society and History*, Bingley: Emerald Publishing Limited.
- Tamm, M. and L. Olivier (2019), *Rethinking Historical Time: New Approaches to Presentism*, London: Bloomsbury Publishing Plc.
- Toomey, A. H. et al. (2015), "Inter- and Trans-Disciplinary Research: A Critical Perspective", *GSDR*, Retrieved at: <<https://www.sustainabledevelopment.un.org/content/documents/612558-Inter-%20and%20Trans-disciplinary%20Research%20-20A%20Critical%20Perspective.pdf>>.
- Zimmerman, A. (2017), "Conclusion: Global Historical Sociology and Transnational History-History and Theory Against Eurocentrism", in: *Global Historical Sociology*, J. Go and G. Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.